

s podporou

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

VOXPOT

PRÁCE NA PERIFERII

**JAK BUDE ČESKO PRACOVAT
V NEJISTÉM SVĚTĚ?**

Předmluva

Boj proti změnám klimatu vede v některých regionech k zániku tradičních pracovních míst, globalizace zase vytváří nové pracovní pozice. Ty jsou ale nezřídka odpojené od místní komunity a svou společenskou prestiží a často ani oceněním neodpovídají dřívějším standardům. Mnohé vesnice a malá města zároveň se zánikem lokálních trhů přicházejí i o místa komunitního života — obchody, hospody a další služby. Ne všude se je daří nahradit odpovídající alternativou, a z těchto oblastí tak postupně mizí život.

Jaký má tato transformace vliv na spokojenost občanů s tím, kam se Česko v posledních dekádách vyvíjelo? A je proměna práce na periferii důvodem, proč se z některých z nejvíce zasažených regionů stávají bašty politických stran, které slibují odklon od některých základních tezí polistopadového vývoje Česka?

To jsou některé z otázek, na něž se zaměřili reportéři a reportérky Voxpotu v rámci série „Práce na periferii“, která je sérií dvou video-reportáží, tří psaných reportáží a jednoho analytického textu, který hledá východiska v dobré praxi ze zahraničí.

Radikalizace z neuznání i zaniklé textilky

Životní úroveň v německém Sasku je o poznání vyšší než na sousedním Mostecku. Oba regiony přesto spojuje i něco jiného než jen hranice. Velkou podporu zde mají strany, které by chtěly zásadně přehodnotit politické směřování svých zemí v posledních dekádách. Jaký vliv na to má skutečnost, že oba regiony procházejí zásadní transformací pracovního trhu s koncem éry uhlí? A jak

z pocitu odcizení vůči centru těžší anti-systémová SPD v Česku a Alternativa pro Německo u sousedů? To se vydal zkoumat reportér Voxpotu David Scharf.

O novém fenoménu „ocelových měst“, tedy gigantických skladovacích a výrobních hal určených z velké části pro levnou obsluhu německého trhu, se vydala natáčet na Tachovsko reportérka Klára Votavová s kameramankou a producentkou Anetou Václavíkovou. Jak tyto obří areály proměnily práci v regionu? A jak žijí za minimální platy zahraniční pracovníci, které sem ve velkém dovážejí pracovní agentury? I to jsou otázky, na které se obě autorky snažily v terénu odpovědět.

Další reportáže se zaměřily na proměnu měst různých velikostí, kde se v posledních dekádách změnila struktura zaměstnanosti a s tím i přitažlivost města jako místa pro život. Reportérka Karolína Poláčková se vydala do Brněnce, malého města v okrese Svitavy, které celosvětově proslavila „Schindlerova továrna“, až donedávna vyrábějící textil.

S textilem je spojena i další reportáž Kláry Votavové, která se za ní vypravila do Prostějova. Ten v naší sérii zastupuje úroveň okresního města. Proměny struktury práce v krajském městě pak sledoval David Scharf ve své reportáži z Pardubic.

Jsme moc rádi, že jsme na této sérii mohli spolupracovat s pražskou kanceláří Friedrich Ebert Stiftung a vám přejeme příjemné čtení!

Vojtěch Boháč
Šéfredaktor Voxpot.cz

Žijeme v době velkých změn, které v nás vzbuzují nejistotu. Stále pokračující digitalizace a automatizace určitých odvětví vede k tomu, že se snižuje počet pracovních míst. Strukturální změny, které s tím souvisí, tvrdě postihnou některé české regiony. Kromě toho s sebou klimatická změna přináší přeměnu průmyslu v ekologičtější — i s tím jsou spojeny rozsáhlé změny. V souvislosti s tím vystává mnoho otázek, na něž budou zapotřebí zejména politické odpovědi — odpovědi, k nimž by se mělo dospět na základě rozsáhlé společenské diskuse. Aby však k takové diskusi vůbec mohlo dojít, je zapotřebí seznámit s aktuálními problémy, zásadními úkoly, možnostmi a řešeními veřejnost. Jen tak bude možné o těchto důležitých otázkách týkajících se budoucnosti diskutovat na co nejširším základě.

Zastoupení Friedrich-Ebert-Stiftung v České republice chce tomuto procesu

napomáhat. Proto jsme se v roce 2021 rozhodli podpořit sérii reportáží a filmů „Práce na periferii“ vytvořenou skupinou Voxpot. Tyto filmy a texty podle mého názoru skutečně pozoruhodně vypovídají o tom, jak se změnil způsob práce a spolu s tím zejména životní podmínky lidí žijících v odlehlých oblastech ČR. Chceme filmy promítat jak v České republice, tak v Německu, a napomoci tak lepšímu pochopení pracovní a životní reality v těchto českých regionech.

Chci vyslovit velký dík týmu skupiny Voxpot za novinářskou činnost, nesmírně důležitou ve společnosti, jež se chce sebevědomě a demokraticky zabývat důležitými úkoly budoucnosti.

Urban Überschär
Ředitel zastoupení
Friedrich-Ebert-Stiftung
v České republice

Karolína Poláčková

Neoscarový příběh Schindlerovy továrny. Jak zánik slavné textilky obrátil naruby život jedné obce.

6

Fabrika proslavená filmem Schindlerův seznam bývala středobodem Brněnce, teď jsou z ní ruiny. Po léta zaměstnávala místní i „přespolní“ a vnášela do regionu život. Dnes obec působí jak z pohádky o Šípkové Růžence. Mladí z ní odcházejí, zbytek obyvatel vyjíždí denně za prací, vše tu jako by zamrzlo. Kam všichni zmizeli a co to znamená pro jeden region? O tom píše reportérka Karolína Poláčková v první reportáži ze série Práce na periferii.

Rána v Brněnci jsou klidná. Ne že by nikdo nikam nespěchal, jen vás překvapí, že i když se opravdu snažíte, potkat někoho v ulicích Schindlerem proslavené obce je dnes docela oříšek. Možná je to podzimem, možná prostředkem týdne a možná tím, že velká část místních už odjela za prací.

Vstali brzo, ještě za tmy. Venku svítily pouliční lampy a okolní louky pokrývala hustá přízemní mlha. Když nasedali do vlaků a autobusů, ve vzduchu bylo cítit blížící se zimu. Možná se jim do práce nechtělo a možná si už zvykli.

Zeptáte-li se místních, co lidi v obci nejvíc tíží, odpovědi budou zřejmě dvě. Ruiny bývalé továrny Löw-Beerů a nezaměstnanost. Není tomu tak dávno, kdy bylo ještě všechno jinak. Před pár lety byl Brněnec na počet obyvatel jednou z nejprůmyslovějších malých obcí v republice. Tkaniny odsud putovaly do celého světa.

Brána, kterou přišli Židé

„Tak takhle to teď vypadá,“ říká zarmouceně šestaosmdesátiletý muž. Na sobě

má hnědé manšestrové kalhoty, modrou bundu, tmavý svet a pod ním úhledně vyžehlenou bílou košili s jemnými bleďedmodrými proužky. Před slunečními parapry chrání své oči šedou čepicí se stínítkem. Žádným snapbackem ani truckerem, ale zachovalou kšiltkou.

Ještě před pár minutami měl namířeno k doktorovi. Ale před čekárnou byla taková fronta, že by se dnes na řadu zřejmě nedostal. Teď ho ze tří stran obklopují ruiny, rozbitá továrenská okna a cihly trčící ze zničených budov bývalé textilky.

Za zády má opuštěnou příjezdovou cestu. Tu, stejně jako celou továrnu, zná Petr Henzl možná líp než svoje boty. V průběhu vojny ve fabrice pracoval jeho otec, později — po dobu pěti let — také on sám, poté areálem provázal zahraniční návštěvníky. A těch teda bylo.

Není se čemu divit. Pojem Schindlerovy továrny zná v širokém okolí každý. A nejen tam. Do povědomí lidí se Oskar Schindler, německý podnikatel ze Svitav, dostal díky Stevenovi Spielbergovi. Ten jeho příběh v roce 1993 zfilmoval a získal za něj sedm

7

Areál bývalé továrny Löw-Beerů v Brněnci, známá i jako Schindlerova. Budovy jsou v dezolátním stavu – okna rozbitá, cihlové zdi se rozpadají a na některých místech ze sutin vyrůstají stromy. Některé už jsou i několik metrů vysoké / Foto: Karolína Poláčková

Oscarů. Dle místních se ale snímek od reality liší. To už je ale o něčem jiném.

Vidíte tam ten vchod? Tudy chodil Schindler do své kanceláře. Vpravo byly kanceláře techniků. A vidíte tamtu bránu? Tou branou přišli Židé,“ povídá hlubokým a klidným hlasem, zatímco jednou rukou ukazuje na velká rezavá vrata. Podle jejich vzhledu je zřejmé, že je už dlouho nikdo neotevřel.

Z okna budovy, kde měl Schindler svou administrativu a na kterou navazují vrata, mezitím vylézá muž. Na zádech si nese černo-oranžový batoh. Oblečenou má tmavou bundu, modré rifle a velké boty. Do tváře mu není nevidět. Hlavu má sklopenou k zemi a zahalenou černou kapucí. Henzla muž nijak nepřekvapuje. Jako by

ho už nepřekvapilo nic, co se kolem fabriky děje.

Za prací i přes dvě hodiny

Továrna v Brněnci má dlouhou historii. Ve svých nejlepších letech zaměstnávala až 1200 lidí. Řidiči svážecích autobusů se pro ně ráno museli otáčet i dvakrát.

Od 19. století zde rodina Löw-Beerových vedla prádelnu a barevnu. Ke konci druhé světové války se fabrika stala pobočkou koncentračního tábora Gross Rosen a více než tisícovka Židů z Krakova v ní vyráběla munici. Díky Oskarovi Schindlerovi tak pravděpodobně unikli smrti.

Po válce továrnu přebrali bratři Hoffmannové s firmou na látky a klobouky.

“ Lidé, kteří na důchod ještě nárok neměli, se buď odstěhovali, nebo začali jezdit za prací do širokého okolí. Teď jsou na cestách i přes dvě hodiny denně.

Fungovala ještě dlouho. Po roce 1989 tady vyráběla textil společnost s názvem Vitka Brněnec. Ta se ale po patnácti letech dostala do insolvence a závod koupila firma Bustrex, která fabriku přejmenovala na Vitka Textiles.

S každým novým majitelem přišli i změny. Nejčastěji se měnil počet zaměstnanců. Někdy lidi nabírali, jindy propouštěli.

Psal se rok 2009. Květen. Byl začátek měsíce. Na mnoha místech byly třešně

ještě rozkvetlé, když trafiky napříč republikou zaplavily noviny s nemalými titulky: Textilka Vitka neplatí mzdy a je v insolvenci, Firma dluží lidem za mzdy, Vitka Textiles dluží mzdy, Vitka nevyplácí mzdy...

Bylo to jako předzvěst. Zanedlouho továrna zavřela své brány už definitivně. Někteří byli smutní, jiní našťvaní. Našli se i tací, kteří brečeli. „Problém byl v tom, že mnozí nedostali za několik posledních měsíců plat. Naše neteř nedostala výplatu

Petr Henzl. V bývalé továrně pracoval pět let jako technický šéf. Do důchodu odešel v roce 1995. V té době fabrika ještě fungovala. „Měli jsme velké plány. Přivezl jsem z Itálie i nové stroje. Na služební cestě po Německu jsem ale viděl, že už tam textil upadá. Věděl jsem, že to přijde i k nám. Mnoho fabrik utlumila vietnamská komunita, která zajišťuje určitý segment textilní výroby, a potom různé dovozy z Číny. Byl jsem ale optimista,“ svěruje se / Foto: Karolína Poláčková

sedm měsíců. Museli to s manželem překonat s úsporami,“ říká Henzl.

Po uzavření fabriky si lidé museli hledat práci v okolních obcích i větších městech. Dojíždění bylo pro mnohé překážkou. „Hodně lidí šlo raději do předčasného důchodu, než aby dojížděli za prací daleko. Stejně tak i naše neteř, a to i když věděla, že se tím její důchod sníží,“ povídá Henzl.

Ti, co na důchod ještě nárok neměli, se buď odstěhovali, nebo začali jezdit za prací do širokého okolí. „Teď jsou na cestách i přes dvě hodiny denně. Byla to pro všechny obrovská změna,“ popisuje muž.

Sport, kultura i zájedy

Bývalý zaměstnanec továrny žije se svojí manželkou na kraji Brněnce, necelých pět minut autem od areálu Vitky. Cesta sluncem prosvětleným údolím je krátká a v malé bleдозelené Škodě utíká ještě

rychleji. Jejich dvoupatrový dům hraničící s lesem působí již z dálky útulně. Bílá omítka, červené okapy a okna zdobená ručně šitými bílými závěsy.

Brněnec byl v minulosti poměrně velké průmyslové centrum. Sjížděli se tu lidé z celého okolí. „Fabrika tvořila komunitu, nechyběly ani sport, kultura, a jezdili jsme i na zájezdy. Bylo to tady na daleko vyšší úrovni,“ rozpovídá se muž. Sedí v kuchyni. Za zády má hnědou kuchyňskou linku, bílý sporák a průchod do obrazy vyzdobeného obýváku. Před sebou několik knih o Schindlerovi a výstřižky z novin.

Henzl v prostorném domě žije se svou manželkou. Svoji jsou již dvaasedesát let.

„Je to tady špatný. Vždy, když jdu kolem fabriky, chce se mi brečet. Je strašné, co z ní udělali,“ doplní ho žena. I ona v továrně pracovala. Své místo našla ve vyšší-
várně a vzpomíná na to dodnes.

Petr Henzl ve své kuchyni. V ruce třímá složku se svými poznámkami a s výstřižky novin. Všechny se týkají historie továrny a Schindlera. „Nevím, jestli to vůbec ještě schovávat, už to nikoho nezajímá,“ povídá a zarmouceně kroučí hlavou. „Schovej,“ nabádá ho manželka. Hanzl o konci války přednášel i studentům. Zachraňovat dnes továrnu podle něj ale nemá cenu. Říká, že mladou generaci už její historie nezajímá / Foto: Karolína Poláčková

Budovy továrny ještě stále nejsou úplně vyklizené. Tři měsíce předtím, než se Oskar Schindler přestěhoval z Německa do Brněnce, bydlel u tety Petra Henzla. „Když jsem přijel do Německa za tetou a ptal jsem se jí na Schindlera, tak jen mávla rukou a někdy ho nazvala gaunerem. Měla velký byt a on si tam vodil holky,“ vypráví Henzl / Foto: Karolína Poláčková

„Dělalo se tam krásně. Žili jsme v poklidu, měli přátelské vztahy, ale i poctivě pracovali. Jednou jsem ve vyšívárně dokonce smažila bramboráky, a když přišel ředitel, řekl: Tady je ale vůně! Načež jsem mu podala talířek. To by se teď nikde nestalo,“ povídá o období, kdy byla továrna pod věděním komunistů.

Žena kolem zboření už dnes chodit nechce, ale nemá na vybranou. Po cestě z domu do centra obce by se areálu fabriky vyhnula jen velkou oklikou.

Všichni, i ti, kteří do bývalé továrny nastoupili hned po škole, dnes musejí žít ve stínu jejích ruin. „Na jedné straně tu máme krásné silnice, chodníky, moderní hasičárnu. Co je to ale platný, když je všude takový bordel?“ ptá se Henzl, ale na odpověď nečeká. „Fabrika zarůstá keři a to dělá lidem zle. Jsme z toho nešťastní a deprimovaní,“ pokračuje nešťastně.

Podle Henzla měl zánik továrny dopad i na místní komunitu. Lidé se odcizili. Svou roli v tom hraje i změna ve způsobu

Brněnec je dle místních plný kontrastů. Na jedné straně silnice je moderní hasičská zbrojnice a nová cesta, na té druhé se na bezmála 13 000 m² rozprostírají pozůstatky dalšího areálu továrny – sutiny a zbořeníště. Ani do jednoho areálu není vstup povolen, přesto zůstávají některé jejich části nezabezpečené / Foto: Karolína Poláčková

Brněnec lidi láká na dobrou vybavenost a přes devadesát obecních bytů. Zájem o ně ale převyšuje nabídku. I proto obec koupila budovu bývalé pošty, kde plánuje vybudovat jedenáct dalších bytů / Foto: Karolína Poláčková

V obci jsou dnes tři větší zaměstnavatelé: M-strojírny, Silk & Progress a Penam / Foto: Karolína Poláčková

života. „Jsem rád, že tady už dlouho nebudu. Nevím, kolik času mi zbývá, ale nechci se dožít toho, až někdy půjdu na úřad a otevře mi robot. Lidé si především na vesnici byli zvyklí pomáhat. Teď se oddělují, protože jeden druhého nepotřebuje,“ povzdychne si, zatímco hledí na jeden ze starých ústřížků z novin. Je v něm článek o nedalekých židovských hrobech.

„Propast mezi chudými a bohatšími pořád roste. Tenhle způsob života sice přináší rozvoj, lidé jsou vybičovani k neustálému pokroku, ale na druhé straně úplně rozbíjí lidské vztahy a ničí přírodu,“ dodává na závěr.

Do Letovic, Svitav i do Brna

Je krátce před dvanáctou a vzduchem se odněkud line vůně oběda. V obci je pořád poměrně klid, člověk už ale nemusí mít tak velké štěstí, aby na ulici někoho potkal. Poblíž nové hasičské zbrojnice se rozléhá dětský smích a povzbuzující výkřiky. Ze zbrojnice ale nejdu, nýbrž z nedalekého antukového hřiště. Zatímco dvě hrstky dětí hrají za budovou školy házenou, v sousedící mateřské škole vyřezávají děti s vychovatelkami dýně.

Dle jedné z nich se v Brněnci žije dobře. „Dokud jsou tady bytovky a dokud je poblíž práce, tak je to v pohodě. Lidé dojíždějí do Letovic, Svitav i do Brna,“ říká, zatímco na chodník před školkou pokládá první dýň. „Tady je ale zima,“ hlásí překvapeně zhruba čtyřleté dítě stojící na prahu vstupních dveří. „Na to, že jsme taková malá obec, máme všechno to základní: lékaře, gynekoložku, zubařku, lékárnu, rehabilitace, obchody i přístup na autobus a na vlak,“ dodává rychle žena a zalézá s dítkem dovnitř.

Dobrou vybavenost obce si pochvaluje i Blahoslav Kašpar, který zde žije už více než šedesát pět let. V období rozkvětu fabriky to ale bylo podle něj s vybaveností ještě lepší. „Samozřejmě je to jiné, když denně projde obcí o tisíc lidí méně. Mnoho obchodů a služeb skončilo,“ vysvětluje.

Kašpar je od roku 2010 starostou obce. „Když jsem před jedenácti lety do úřadu nastupoval, hned na úvod jsem řekl, že situace kolem Vitky je zásadní a rozhodující pro dobrý fungování obce i celého regionu. Bohužel za těch jedenáct let se nezměnila, jenom se zhoršovala,“ povzdychne si.

Zrušení fabriky podle něj ovlivnilo celý region. „Po uzavření továrny jsme v Pardubickém kraji patřili k regionům s vyšší nezaměstnaností. Továrna živila široké okolí a celý kraj. Ale protože je od nás velice solidní spojení na všechny směry, nezaměstnanost není až tak velká,“ pokračuje. Nepříznivá situace podle něj mnohem víc doléhá na okolní obce. „Je to celosvětový trend. Obce se vylidňují a stávají se z nich rekreační oblasti,“ popisuje osmašedesátiletý muž.

I navzdory zdatnému odchodu mladých se počet lidí žijících v Brněnci za poslední roky nijak výrazně nesnížil. „Až na výjimky všichni mladí od nás končí ve městech. Místo nich se sem ale stěhují lidé z okolních obcí. Odliv mladých proto na počet lidí v obci vliv nemá,“ vysvětluje. Změnil však skladbu obyvatel, a to nejenom z hlediska věkového, ale i z hlediska vzdělanostního. Podle starosty zde pomalu mizí střední třída.

Brněnec vznikl sloučením Brněnce a Moravské Chrastové a má čtyři místní

” V Brněnci byly obchody, které ale kvůli odchodu lidí skončily. Dřív tady dokonce stálo vždy několik autobusů, protože sem lidé jezdili z celého okolí.

části: Brněnec, Podlesí, Moravskou Chrastovou a Chrastovou Lhotu. V rozvětvené, ale neveliké obci jsou dnes tři větší zaměstnavatelé. Oproti bývalé Vitce jsou však minoritní a počet zaměstnanců nadále zmenšují.

„Máme tady M-strojírny, kde kdysi bylo padesát zaměstnanců. Dnes tam ale najdete sotva polovinu. Dále je tady Silk & Progress, v něm kdysi pracovalo kolem sto padesát lidí. Teď je tam z nich polovina nebo třetina. A posledním kdysi poměrně velkým zaměstnavatelem je Penam. Tam pracovalo sedmdesát lidí a dnes jich tam bude kolem dvaceti,“ dodává starosta.

Stroje nahrazují lidi

Několik pracovních míst nabízí i obchod Quanto v Moravské Chrastové. „Nebydlel jsem nikde jinde, takže nedokážu říct, jestli se tady bydlí dobře nebo špatně, ale práce se tady hledá těžko,“ říká zhruba pětadvacetiletý zaměstnanec obchodu. V nově zrekonstruovaných potravinách pracuje druhým rokem.

„Už dlouho koukám po jiné práci, ale nemůžu nic sehnat. Klidně bych i dojížděl, i teď dojíždím, protože bydlím pět kilometrů za obcí, ale záleželo by na podmínkách a platu. Nechci projezdit víc, než bych si vydělal,“ povídá v rychlosti

mladý muž a odbíhá zas ke svým povinnostem. Práce nepočká a delší prostoje si zřejmě dovolit nemůže. Zájemců o práci stojí za dveřmi příliš mnoho. Podle jeho slov k této neútešné situaci přispěla i koronakrize.

To potvrdila i zhruba padesátiletá žena, která si přeje zůstat v anonymitě. „Zaměstnanost je bez fabriky žalostná. Každý podnikatel se snaží být ekonomický a stroje často nahrazují práci lidí. To, co se dřív dělalo ručně, teď dělá stroj, který člověka z provozu vyřadí,“ přibližuje žena, podle níž byla v minulosti právě továrna středem veškerého dění.

„Před revolucí se vždy všechno dělo pod její záštitou. Byla to ekonomická síla v obci a bylo poznat, že fabrika dělá všechno pro lidi. Mohla si to dovolit a i atmosféra byla díky tomu jiná,“ říká.

Také ona cítí, že sousedský duch je teď v obci menší. „Fabrika vždy hrála velký prim a vždy jsme byli taková Vesničko má středisková. Teď lidé nemají čas, zájem, nebo mají jiné priority. Dojíždějí za prací do větších měst, tam si rovnou nakoupí a přijedou domů pozdě. Zapojují se míň i do života obce. Pocit zdejší sounáležitosti je slabší,“ dodává. To má podle ní dopad na celý Brněnec. I když se obec snaží fabriku v mnohém suplovat, zájem

Hlavní trasa mezi Brnem a Svitavami vede přes Brněnec. Denně kvůli tomu obcí projde velké množství aut a i kamionů / Foto: Karolína Poláčková

Zatímco se muži setkávají spíše v hospodě, místní ženy si povídají i v drogerii. Neveliký obchod je plný různorodého zboží. Foto / Karolína Poláčková

Před dvěma lety koupil fabriku Daniel Löw-Beer, vnuk jejího posledního židovského ředitele. V „Schindlerově továrně“ zamýšlí vybudovat muzeum holocaustu. První část areálu chtěl návštěvníkům zpřístupnit už letos. Zatím se mu však žádný z velkolepých plánů nepodařilo zrealizovat. Část továrny má dnes pronajatou Zdeněk Bárta, podnikatel s autodopravou / Foto: Karolína Poláčková

Torzo kdysi slavné továrny /
Foto: Klára Poláčková

místních o různé kulturní a sportovní akce není tak vysoký, jak by jistě chtěla.

Je hodina po poledni a v jedné z brněneckých hospod je rušno. Není se čemu divit, nejen že má v obci strategické místo, ale podle zhruba sedmdesátiletého důchodce Jiřího je také důležitým místem pro setkávání. Hudbu z rádia a praskání dříví v krbu přehlušují mužské hlasy. „Někteří důchodci nebudou mít ani na elektřinu,“ začíná debatu jeden. „Já bych chtěl kořalku,“ hlásí hospodskému rychle druhý a přidává se do diskuse o rostoucích cenách elektřiny. Přes polední pauzu se v hospodě potkalo hned několik štamgastů. Řeší práci, ministra zdravotnictví, Andreje Babiše, důchody, přehrady i energie.

V obci ležící patnáct kilometrů od Svitav dnes žije zhruba 1300 lidí. Zatímco se někteří z Brněnce stěhují, důchodce Jiří se naopak přistěhoval. „Jsem z Brna, narodil jsem se tam, pracoval jsem tam. Brno

mám velmi rád, ale už jsem ho měl dost. Teď se ráno podívám z okna a vidím, jak srnky spásají někomu zahrádku, nebo jak nad loukou létají káňata. Je to jiný život,“ říká spokojeně.

Několik prvních let dojížděl za prací do Brna. „Ráno v šest jsem nastoupil na autobus a večer v šest jsem jel domů. Cestování mi nevadilo, ale ten shon mi začal překážet,“ vysvětluje muž s černěšedivými vlasy. Na sobě má hrubý černý svetr a tmavé kalhoty.

I on zaznamenává masivní odliv mladých lidí. Jejich odchod z obce vnímá jako generační problém. „Mladí, kteří se narodili na vesnici, pořád touží po něčem lepším. Říkají, že tady nic není, a mají tendence se stěhovat do větších měst. Nechtějí jít na fotbal jednou za čtrnáct dní, chtějí mít možnost jít každý den. Ti, co naopak vyrostli ve městě, jako třeba já, toho v určitém věku mají dost a jdou za klidem na

vesnici. Prohodí se to. Ruch velkoměsta je úžasný, ale ne na dlouho,“ dodává. Právě kvůli klidu jsou podle něj někteří místní ochotni jezdit za prací až do Valašského Meziříčí.

Tamní oblíbená hospoda není jediná, která má v obci strategické místo. Na zhruba kilometrovém úseku trasy od Brna do Svitav stojí hned několik obchodů, podniků, vietnamská večerka s různorodým zbožím i prodejna textilu. Zatímco se muži setkávají spíše v hospodě, zdejší ženy si povídají i v drogerii.

Nemůžou zapomenout, i kdyby chtěli

Podle Sylvie Tinterové mladí z obce odchází především kvůli nedostatku pracovních míst. „Všichni utekli, není tady pro ně práce,“ rozpovídá se zhruba padesátiletá zákaznice v obchodě s drogerií. „Po zrušení fabriky tady byla hrozně vysoká nezaměstnanost a pořád je, v celém Pardubickém kraji. Mladí utíkají hlavně kvůli tomu. I moje dcera utekla. Chodila sem jenom na základní školu, poté studovala v Brně a teď je v Praze. Práci tady nenašla a do budoucna se vrátit nemíní. Vůbec ten kraj je špatný,“ svěruje se.

S tím souhlasí i Vierka Řezníková, prodavačka v obchodě. Do obce se přistěhovala v roce, kdy Vitka skončila. Příběhy tak zná jen z vyprávění. „Lidé říkají, že dřív, když tady byla Vitka, tak v téhle naší drogerii bylo kolem druhé a půl třetí vždy úplně plno. Byly tady i jiné obchody, které kvůli odchodu lidí skončily. Dřív tady dokonce stálo vždy několik autobusů, protože sem lidé jezdili z celého okolí,“ říká, zatímco zvonek nad dveřmi hlásí příchod nové zákaznice.

Neveliký obchod je plný různorodého zboží. Lidé zde koupí téměř vše — od drogerie, hraček, věnců přes kávu a koření až po krmivo pro zvířata. V jedné části obchodu najdou i malé papírnictví, v dalších jsou zas ubrusy a dekorace.

Obě ženy se shodují, že je to právě nezaměstnanost a továrna, co místní tíží nejvíce. Tinterová se do obce přistěhovala před dvaceti lety a v textilce sama pracovala.

„Všechno fungovalo, lidé měli zaměstnání a město vypadalo úplně jinak. Na mě její zrušení dopad nemělo, protože jsem se přistěhovala. Ale někteří lidé tam obětovali takřka celý život. Nastoupili do práce hned po škole a zůstali až téměř do důchodu. Navíc ke konci nedostali ani výplaty a teď musejí denně koukat na to, jak továrna chátrá. Musí to být hrozně bolavé a citlivé. Nemůžou zapomenout, i kdyby chtěli,“ dodává na závěr.

Je večer. Slunce zapadlo za obzor a v obci je opět cítit brněnecký klid. Už za několik hodin se začnou plnit autobusové zastávky a vlaková nádraží lidmi. Vstanou brzo, ještě za tmy. Venku budou svítit pouliční lampy a nad okolními loukami se možná bude držet hustá přizemní mlha. Možná se jim do práce nebude chtít a možná budou zvyklí. Kdoví. Jedno je ale jisté. Ruiny továrny a nezaměstnanost je bude tížit i zítra.

*Text je součástí série
Práce na periferii a vznikl
s podporou pražské kanceláře
německé nadace Friedrich Ebert Stiftung.
Názory a stanoviska autorky nevyjadřují
postoje Friedrich Ebert Stiftung.*

Klára Votavová

Oblékali celý východní blok, dnes vyrábí plasty. Jak hlavní město módy zvládlo krach OP Prostějov.

Obří Oděvní podnik, který za komunismu oblékal většinu Čechů a Slováků, před 11 lety zkrachoval. Na první pohled se s tím Prostějov vypořádal úspěšně – kdo byl šikovný, využil svou kvalifikaci jinde, ostatní pojala místní průmyslová zóna. Naše reportáž je nahlédnutím do osudů zdejších lidí, ale i příběhem polistopadového směřování českého průmyslu a trhu práce.

„Po ekonomické i sociální stránce se Prostějov s krachem Oděvního podniku vyrovnal výborně,“ říká první náměstek zdejšího primátora Jiří Pospíšil.

Dvouprocentní nezaměstnanost, ale ani atmosféra města opravdu nenaznačují, že zde před 11 lety skončil podnik, který v dobách komunismu oblékal až 80 % republiky. Byl nejvýznamnějším výrobcem konfekce v celém východním bloku a ještě v roce 2002 zaměstnával 5500 lidí.

Čtyřicetitisícové město ležící uprostřed širokých hanáckých polí, strategicky položené mezi Olomoucí, Brnem a Zlínem, má opravené centrum, síť cyklostezek, viditelně nadprůměrný počet obchůdků s módou a několik úspěšných oděvářských firem. Nechybí ani rozlehlá průmyslová zóna na východním okraji. „Jsem asi patriot. Prostějov je jedno z nejhezčích měst v republice,“ pochvaluje si své rodiště dvaasedmdesátiletý pan Zdeněk, když po něm provádí novinářskou návštěvu.

Ač se Prostějov se zánikem významného zaměstnavatele vyrovnal bez větších dlouhodobých problémů, výmluvně ilustruje, jak se v České republice od konce minulého režimu proměnil průmysl

a trh práce, a s nimi i společnost. Byla to cesta od jistot pro široké skupiny lidí ke svobodě pro jednotlivce, od národního ke globálnímu, od konfekce k originalitě, od kolektivismu k individualismu.

Roboti u pásu, byty a pionýrské tábory

Oděvní podnik Prostějov vznikl v roce 1946 ve městě, které se oděvníckým a textilním průmyslem vyznačovalo již od doby krejčovských a tkalcovských cechů v 16. století. Pohltit přitom proslulé prvo-republikové závody, které byly nastupujícími komunisty znárodněny a sloučeny. Výroba se v roce 1957 centralizovala do monumentálního areálu na okraji města, který navrhl funkcionalistický architekt Zdeněk Plesník. „Ten areál byl obrovský. Vždycky jste ho viděli, když jste se vrátili do Prostějova,“ vzpomíná knihovnice Miroslava Vyroubalová.

Zaměstnanci OP sice šatili většinu Československa, ušít celý oblek se jim však v pracovní době nikdy nepodařilo: „Šilo se třeba 150–200 kapes za den, na jednom místě jsme stáli dvě, tak každá stovku. Byla to pásová výroba. Tam jsem nic sama neušila,“ vypráví ve svém

„ Konkurenceschopné části podniku, zejména výrobu pánských obleků, si nakonec převzaly místní nástupnické podniky. Odvedly si i část zaměstnanců.

prostějovském bytě bývalá zaměstnankyně OP paní Votroubková, která ve firmě pracovala mezi lety 1976 a 2009. Sama přitom patřila mezi kvalifikovanější zaměstnance, byla krejčová, a nikoli šička.

Módní návrhářka Yvona Leitner, kterou potkáváme v místní Střední škole designu a módy (SŠDAM), vnímala coby teenager zaměstnanec OP jako o roboty. „Oni neměli nic sami ušít, dělali tu stejnou věc pořád dokola. Když jim skončila směna, chodily po městě davy a já si tenkrát říkala, že roboti jdou z práce,“ vzpomíná. „Nebyla to pro mě tehdy nijak lákavá práce, brala jsem OP jako jistotu, kdybych jinou práci nenašla,“ přisazuje si její kolegyně Radka Kosková, která na škole

učí design oděvů. Že většina zaměstnanců OP dělala spíše nekvalifikovanou práci, napovídá i nepřilíš lichotivé pořekadlo, které nám připomínají zaměstnankyně místní knihovny: „Co je hlópe, dělá v OP.“

Podnik měl však i své silné stránky. „Kvalita výrobků dodneška nebyla překonaná, a ani nebude. Oblek se někdykrát žehlil, aby držel pevnost, byly tam koňské žíně a spousta dalších věcí, které už nikdo nepoužívá, protože je to pracné a drahé. Dodnes mám ještě několik obleků z OP, jsou kvalitní a neopotřebávají se,“ vzpomíná další z náměstků prostějovského primátora Jiří Rozehnal, který dlouhá léta pracoval jako provozní ředitel firemních prodejen podniku.

Obchůdků s módou a galanterií je v Prostějově víc než v jiných českých a moravských městech / Foto: Majda Slámová

Oděvní podnik zároveň jako největší zaměstnavatel v tehdejší Jihomoravském kraji hrál ve městě důležitou kulturní a komunitní roli. „Člověk si mohl požádat o podnikové byty nebo bezúročné půjčky, podnik měl jesle, školky, pořádal pionýrské tábory a rekreace,“ vzpomíná paní Votroubková. OP také provozoval své učiliště a vlastnil kulturní dům v centru města. „Jako dítě jsem sem chodil do kina. Pořádaly se tu i besedy s významnými sportovci z Prostějova. Dnes se už lidi nemají kde potkávat, všechno je hrozně drahé,“ srovnává před kulturním domem dřívější a současný život pan Zdeněk. Dnes je objekt prázdný a má zatlučená okna.

Smrt obra

„Je to určitě škoda. Už nejsme město módy,“ rozpovídá se knihovnice Miroslava Vyroubalová, když zjistí, že návštěvu zajímá konec OP Prostějov. Elegantně oblečená paní se následně ochotně vyfotí se svým obsáhlým archivem novinových článků o podniku. Je na něj pyšná.

Titulky z průběhu let ilustrují, jaký příběh se s OP Prostějov po sametové revoluci udál. „Jinde se propouští, v OP Prostějov naopak NEVĚDÍ, KAM DŘÍV SKOČIT,“ hlásal jeden z titulků z roku 1992. Podobně laděné články však v polovině nultých let nahrazují texty o vzrůstajících problémech podniku. „Mnozí zákazníci se od čínských výrobců vrátili zpět. Zjistili, že co jejich klienti vyžadují, od Asiátů nedostanou,“ hledal optimismus ještě v roce 2006 tehdejší generální ředitel podniku a jeho majoritní akcionář František Tuhý.

Ve stejném roce však již noviny přinesly i první zprávy o zavírání pobočných

Zarůstající vstup do již neexistujícího areálu OP Prostějov / Foto: Pernak1 / Wikimedia Commons

závodů spadajících pod OP Prostějov. V roce 2008 podnik vykázal rekordní, více než miliardovou ztrátu. Počet jeho zaměstnanců se jen v Prostějově v letech 2002–2009 snížil z 5500 na 1500. V roce 2010 OP Prostějov přestal vyrábět definitivně. František Tuhý následně stanul před soudem za to, že si měl neoprávněně vyplatit 26 milionů na prémiech, obžaloby byl však nakonec zproštěn.

Náměstek Jiří Rozehnal byl členem krizového managementu OP, jenž v roce 2008 navrhl nikdy neimplementovaný plán na záchranu podniku. Krach zdůvodňuje zejména globalizací a naddimenzováním výroby. „Zboží dovážené z východní Asie mělo nízké ceny a tomu odpovídající kvalitu. Části klientů to ale vyhovovalo. Náš podnik zároveň vyráběl více výrobků, než měl nasmlouváno. Vysoký stav zásob byl jeden z kamenů úrazu,“ vzpomíná Rozehnal. Jako další faktor uvádí vysoké náklady podniku na údržbu a vytápění obřího pětipatrového areálu. „Kdyby se přistoupilo k našemu plánu, který spočíval

Náměstek Jiří Rozehnal: Kvalita OP Prostějov už se nevrátí / Foto: Majda Slámová

i v přestěhování mimo areál, mohl Oděvní podnik ve 40procentní velikosti přežít,“ věří náměstek.

Konkurenceschopné části OP, zejména zmíněnou výrobu pánských obleků, si nakonec převzaly místní nástupnické podniky. Odvedly si i část zaměstnanců. „Přešla jsem k panu Koutnému na deset let a potom šla do důchodu. Tam byla jiná technologie a odlišné přístupy, ale podobný výsledek. Menší tým, menší zakázky, dělala jsem prací víc, ne jenom jednu,“ popisuje paní Votroubková.

Historii OP Prostějov zpečetila demolice areálu 28. června 2014, která se proslavila kamenem, jenž kvůli neopatrnosti techniků vyletěl mezi přihlížející. V Prostějově dnes těžko najdete někoho, kdo by si demolici nepamatoval. „Lidi, co tam pracovali, se šli podívat. Strávili tam předtím třeba celý život,“ vzpomíná další bývalá zaměstnankyně OP Jitka Kadlecová. Po budově se jí však nijak

nestýská a poukazuje na to, že areál po krachu podniku postrádal využití. „Bylo to tak strašně velké, nebylo tam co umístit, chátralo to, bylo to na okraji města, chodili tam bezdomovci,“ popisuje pragmaticky. I náměstek Rozehnal poukazuje na nepraktičnost areálu. „Kdyby se to předělalo na lehkou výrobu, náklady by byly vyšší, než má montovaná hala, která tam stojí teď,“ vysvětluje.

Po dodatečné demolici komína v roce 2016 tak nezůstala po bývalém areálu OP Prostějov architekta Plesníka ani stopa. Na jeho místě stojí hala švédské firmy Itab, která vyrábí osvětlení.

Móda už jen s přidanou hodnotou

Že oděvní tradice v Prostějově stále žije, ukazuje příklad Střední školy designu a módy. Ta ve městě v různých obměnách existuje přes sto let a během minulého režimu místním krejčím poskytovala, na

rozdíl od již zaniklého učiliště OP, vzdělání s maturitou. Umělecky zaměřená škola aktuálně vzdělává v každém ročníku 15 žáků v oboru Modelářství a návrhářství oděvů a dále nabízí obory Multimediální tvorba a Užitá malba. Mezi její úspěšné absolventy patří například módní návrhář Lukáš Macháček.

Na chodbách školy se v den otevřených dveří vyjímají umělecké objekty a obrazy místních studentů. Provádí nás jimi druhačka Lenka v černobílých šatech, které si ušila. Pochází z Brna a bydlí zde na internátu, kam si jako ostatní studenti pořídila vlastní šicí stroj. „Je to taková neoficiální povinnost,“ usmívá se. Nadšeně dále popisuje, že ve škole vyučují i profesionální módní návrháři jako například Yvona Leitner. S tou se setkáváme při výuce ve světlém ateliéru, kde přibližně 15 čtvrtáček připravuje modely, například na téma „inspirace z lesa“, které představí v soutěži Mladý módní tvůrce ČR.

Rázná paní Leitner patří k těm lidem, kteří v OP Prostějov nepůsobili. Na učiliště podniku se nedostala kvůli kádrovému profilu, a tak šla do učení k jinému místnímu výrobcí oděvů. „Po roce 1989 jsem ale odtamtud odešla, byla jsem ráda, že můžu tvořit a prodávat svoje návrhy,“ vysvětluje a dodává: „OP Prostějov byl takový bubák.“ Popisuje, jak společnost pohltila celý módní průmysl v Prostějově, znemožňovala přirozenou konkurenci mezi oděvními firmami, a nakonec doplatila na svoji neschopnost se adaptovat.

Vedoucí ateliéru oděvů Radka Kosková vyjadřuje naději, že po zániku OP se místní podniky vrací k originalitě a inovacím. Aby čeští oděváři uspěli, musejí podle ní opustit konfekci, ve které nemohou levnějším asijským zemím konkurovat. Místo toho by se měli zaměřit na oděvy na míru, spolupracovat s technologií látek a hledat přidanou hodnotu.

Miroslava Vyroubalová a její archiv článků o OP Prostějov / Foto: Majda Slámová

” *Musíme být strategicky připraveni. Chceme přilákat nějakou vývojářskou firmu s inženýry, kteří by se tu zabydleli – že bychom tu neměli jenom montovny.*

„Někomu může připadat, že nejsme město módy, jenom proto, že se o daný obor více nezajímá. Vidí, že zanikl gigant, ale nevidí už, že tu řada dalších firem vznikla nebo na předchůdce úspěšně navázala,“ vysvětluje paní Kosková. Jako mnozí další dává za příklad firmu Koutný, která ve městě zaměstnává 100 lidí. I ta však aktuálně zvažuje, že jednodušší, masovou část výroby přesune do Asie.

Kam se poděli ostatní?

Kam ale odešli bývalí zaměstnanci OP či jejich děti, když se neuchytili v oděvním průmyslu „s přidanou hodnotou“? Odpověď nalezneme v okolí bývalého Oděvního podniku, kde dnes stojí průmyslové haly.

Právě díky nim se město, slovy náměstka Jiřího Pospíšila, s krachem OP vyrovnalo výborně. „Byla tady prozíravá záležitost, že se na východě Prostějova začala v 90. letech stavět průmyslová zóna, která je dnes úplně zaplněná. Občané z OP, co ztratili zaměstnání, ho tak okamžitě našli v jiných firmách,“ popisuje náměstek, který je na radnici zodpovědný za podnikání. V zóně sídlí převážně zahraniční firmy, například japonská firma Toray vyrábějící tkaniny (ta vpravdě na místní tradici částečně navazuje), ruská DG Pack, která vyrábí obaly, či německá Mubea a španělský Maier, které vyrábějí stabilizátory a plasty do automobilů. Právě Mubea s 1700 pracovníky je aktuálně největším zaměstnavatelem na Prostějovsku.

Na místě bývalého OP Prostějov dnes stojí hala firmy ITab / Foto: Majda Slámová

Yvona Leitner (vlevo) a Radka Kosková v oděvním ateliéru SSDAM: Kdo chce dělat módu, cestičku si najde / Foto: Majda Slámová

Jako příklad toho, jak práce v průmyslové zóně vypadá, může posloužit nejméně logistická společnost, která nás pozvala na návštěvu. Jedna z mála firem s českým vlastnictvím si v Prostějově vybudovala sklad v roce 1999 a aktuálně zaměstnává 600 zaměstnanců. „V roce 2010 jsme rozšiřovali skladovou plochu. Na nově vzniklá pracovní místa nastoupili mimo jiné i lidé z OP Prostějov, kde byla spousta zaměstnanců, kteří se ze dne na den ocitli bez práce. Řešil to s námi tenkrát i Úřad práce. Někteří bývalí zaměstnanci z OP tu už zůstali,“ vysvětluje personalistka firmy.

Paní z personálního oddělení nás zve ochotně do skladu, kde jsou ve vysokých regálech vyskládány potraviny: piva, limonády, sušenky. Firma je odtud rozváží do supermarketů. Firma jede na třísměnný provoz, tedy včetně noční směny od 22 do 6 hodin. Jako v jiných logistických skladech zde pickeri vybírají zboží na základě pokynů ze skenerů a následně ho balí pro zákazníky, přičemž jejich výkon hodnotí skenery napojené na vnitřní software.

Zajímá nás i to, jak firmy z průmyslové zóny ovlivňují komunitní život ve městě. „Několik společenských akcí do roka

Druhačka Lenka a její šaty z papíru / Foto: Majda Slámová

samozřejmě v rámci společnosti máme, ale s OP se to nedá srovnat. Ne všechny firmy to takto mají nastaveno. Doba je navíc jinde, změnil se režim“ komentuje personalistka. Dodává, že pořádání akcí navíc zkomplikovala pandemie covidu.

Společnostem v prostějovské průmyslové zóně aktuálně dělá problémy nedostatek pracovní síly, který firma příležitostně vykrývá agenturními zaměstnanci. „Lidi se snažíme lákat třeba tím, že děláme potraviny. Na rozdíl od jiných podniků tak fungujeme i během covidu, nepotýkáme se navíc s výpadky kritických součástí

jako třeba firmy v automobilovém průmyslu,“ tvrdí personalistka. „My jsme ‚essential workers‘,“ přikyvuje manažer místního mrazírenského skladu, kterého potkáváme venku na cigaretě.

Problém s nedostatkem pracovní síly potvrzuje i náměstek Pospíšil. I přesto město aktuálně vykupuje další pozemky, které by v horizontu deseti let chtěli prodat dalším společnostem. „Musíme být strategicky připraveni. Máme zájem přilákat nějakou vývojářskou firmu, která by zaměstnala inženýry, kteří by se tu zabydleli — že bychom tu neměli jenom montovny,“ vysvětluje.

Strojírnoství a jiná mentalita

Po krachu OP se Prostějov skladbou průmyslu a trhu práce přiblížil ostatním městům v kraji a obecně v České republice. „Podobně jako v celém Olomouckém kraji, hraje v okrese Prostějov dominantní roli strojírenský průmysl,“ potvrzuje mluvčí místního Úřadu práce Kateřina Beránková.

Závislost na strojírenském průmyslu, do kterého spadá i průmysl automobilový, se však neobejde bez rizik. „My jsme se orientovali na automobilový průmysl, ale přišla krize covidová a pseudokrize čipová a hospodářská, která omezí automobily, nebude odbyt. Z hlediska stability ekonomiky je to velmi osídlné. Pokud nemáte diverzifikaci ve firmě, natož ve státě, dostanete se do obrovských problémů,“ varuje náměstek Rozehnal.

Z hlediska pracovního trhu pak příklad Prostějova ukazuje i další zajímavý trend: V průmyslových odvětvích, včetně textilního a oděvního, se nevyplatí udržovat

výrobu v Česku, outsourcuje se proto více na východ. Odvětví se následně musí přeorientovat na vyšší přidanou hodnotu, tedy na výzkum, vývoj, marketing či služby. Ta však skýtá méně pracovních příležitostí než výroba. V odvětví tak zůstávají jenom ti nejschopnější.

Méně kvalifikovaní zaměstnanci jsou následně přehazováni z pozice na pozici, podle toho, kde se firmám ještě vyplatí je udržovat. Zároveň často postrádají zájem tradičních podniků, které jim za minulého režimu poskytovaly nejrůznější služby, včetně levného ubytování a kulturního vyžití.

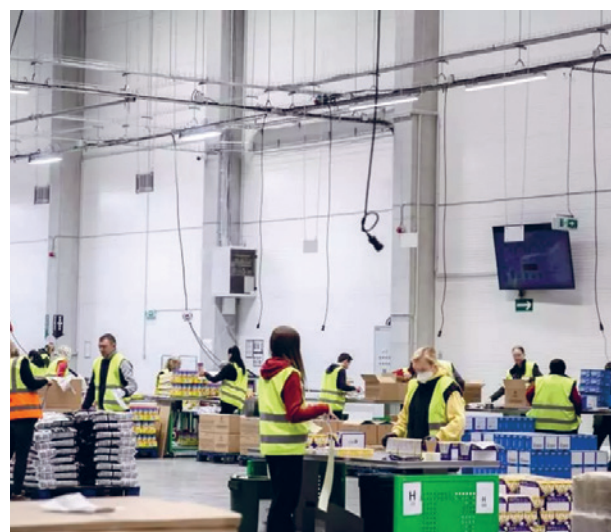
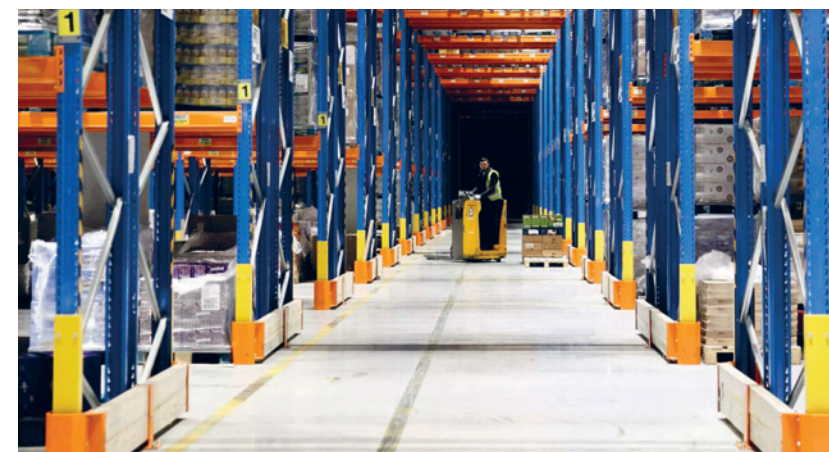
Je však otázkou, zda by o podobné zaměstnanecké benefity měla nová generace vůbec zájem. „Změnila se mentalita lidí. Novousedlíci si tu postavili nové domy, na které mají hypotéku, dělají od rána do večera, aby to zaplatili. Nemají čas se do nějakých akcí zapojit. To je celosvětový trend, tak to prostě je,“ uzavírá Jiří Rozehnal.

*Text je součástí série
Práce na periferii a vznikl
s podporou pražské kanceláře
německé nadace
Friedrich Ebert Stiftung.
Názory a stanoviska
autorky nevyjadřují postoje
Friedrich Ebert Stiftung.*

Část prostějovské průmyslové zóny. Mezi silnicí a vzdáleným sílem stával OP Prostějov / Foto: Majda Slámová

Ve skladu. Potraviny z místních regálů míří do supermarketů / Foto: Majda Slámová

„Nezbytní pracovníci“ ve skladu připravují zboží do supermarketů / Foto: Majda Slámová

David Scharf

Víkend nebude, trh si žádá počítače. Jak tchajwanský obr vyrábí kalifornské značky v pardubické Tesle.

28

Pardubická Tesla bývala technologickou špičkou, díky které socialistické Československo drželo krok se Západem. Ve výrobě elektroniky tu dnes pokračuje tchajwanský gigant Foxconn. Ten už v Pardubicích nehledá inovace, ale spíš levnou sílu na rychlé zakázky. Vedle místních je zde kompletují i zaměstnanci z Mongolska, Ukrajiny nebo Bulharska.

Je chladný listopadový podvečer a parkoviště dávno zalila tma. Kromě pouličních lamp a parkujících aut dopadá na betonovou plochu také světlo z oken přilehlé továrny. Zatímco některé budovy vás ohromí svou výškou, tady člověka pohltí hlavně šířka. Hladký bílý kvádr se táhne do téměř dvousetmetrové dálky, po pár metrech se ale ze tmy vynořuje další, téměř identický objekt.

Vněšek továrního komplexu se vlastně podobá tomu, co se vyrábí uvnitř. Také z většiny výrobních linek totiž vyjíždějí hladké krabičky z kovu či plastu — nejčastěji počítače, tiskárny nebo routery. První dva produkty dostávají značku HP, třetí Cisco. Důvod, proč se různé produkty kalifornských společností potkávají v továrně na kraji Pardubic, najdeme na střeše budovy — z ní osvětluje parkoviště modrý nápis FOXCONN.

Největší producent elektroniky na světě sice nemá „vlastní produkty“, ale zajišťuje výrobu pro nejspíš jakoukoliv značku, na kterou si vzpomenete — od Nokie přes Apple po Sony. Třeba v roce 2012 pocházelo podle tehdejších odhadů 40 % veškeré světové spotřební elektroniky právě z továren Foxconnu.

Po parkovišti jsou ve skupinkách rozestry desítky pracovníků. Ačkoliv lidé vypadají v měřítku obří budovy miniaturně, prostor působí celkem rušně. Nebýt poznávacích značek u aut, člověk by snadno mohl nabýt dojem, že stojí před továrnou Foxconnu kdekoli jinde na světě. Kromě češtiny je z kroužků slyšet také mongolština nebo ukrajinština. Na zemi se povávají nedopalky od cigaret, mezi nimi sem tam prázdná plechovka energetického nápoje. Nálada je spíš ponurá a s novináři se tu nikdo bavit nechce. Není se čemu divit — zbývá pár minut do začátku 12hodinové noční směny a mluvit s médii je podle předpisů zakázané.

„Já jsem tady už patnáct let, tak to asi tak špatný nebude,“ krčí rameny muž ve středním věku, když se ho ještě mezi parkovištěm a autobusovou zastávkou ptám na práci pro Foxconn. Budeme mu říkat Zdeněk, ale stejně jako u všech zaměstnanců jde o smyšlené jméno.

Pochvaluje si jistotu práce a stabilní příjem, ale uznává, že okolo něj se kolegové střídají o poznání rychleji. „Říkají, že si nás, co tu jsme dlouho, váží. Ale realita je pak jiná. Po patnácti letech jsem dostal dárkový koš za pětistovku,“ postěžuje si

29

” *Ve středu třeba nevíte, jestli o víkendu pracujete. A ve chvíli, kdy vám firma plánuje sobotu, sama neví, bude-li zakázka v pondělí. Je to nešťastný model.*

a rozloučí se — blížíme se k vrátnici a za chvíli začíná směna.

Dohánět Západ, nebo Čínu?

Ačkoliv Zdeněk patří mezi služebně nejstarší, samotný Foxconn začal vyrábět v Česku ještě dřív, už v roce 2000. Dnes pro tuto tchajwanskou firmu v Pardubicích a Kutné Hoře pracuje přes pět tisíc lidí. To z firmy dělá největšího soukromého zaměstnavatele na Pardubicku.

Stejným titulem — v pochopitelně monstróznějším měřítku — se firma pyšní také v Číně. Tam zaměstnává okolo 800 tisíc lidí, přičemž v největším komplexu v Šen-Čenu před deseti lety (ze kdy jsou poslední dostupné odhady) pracovalo až 400 tisíc zaměstnanců. Tedy zhruba tolik, kolik lidí v produktivním věku žije uvnitř i v širokém okolí dvou největších východočeských měst — Pardubic a Hradce Králové.

Právě v Šen-Čenu se v roce 2010 odehrály události, které na krátkou chvíli dostaly pracovní podmínky zaměstnanců Foxconnu do centra světového dění. Vlna sebevražd donutila k vyjádření i Steva Jobse, tehdejšího šéfa Applu, který si v těchto továrnách nechával montovat iPhone. Jobs ale Foxconn hájil a označil

místo, kde k sebevraždám došlo, za „docela hezkou továrnu“. Aktivisté, akademici i novináři však dodnes upozorňují na drastické podmínky a nucenou práci.

Ačkoliv se české a čínské pracovní podmínky nedají srovnávat, na Pardubice mají i přesto určitý dopad. „My na rozdíl od odborářů ve Škodovce nebo Siemensu nemůžeme říkat, že chceme dohnat platy, které mají na Západě. Nás neustále srovnávají s fabrikami v Číně,“ říká odborář Tomáš Formánek, se kterým se potkáme druhý den v kanceláři místní odborové organizace.

On sám nastoupil v roce 2003, ale dobře si pamatuje na okolnosti, za jakých Foxconn na Pardubicko přicházel. „V jiných firmách tehdy rozhodně nebylo běžné, že by peníze chodily včas. To, že měl člověk vždy patnáctého na účtu výplatu, bylo vnímáno jako velká jistota,“ vzpomíná. Kraj navíc trápila stejně jako celou republiku devítiprocentní nezaměstnanost. „Lidé byli rádi, že přišla práce,“ shrnuje Formánek.

Dnes je situace naprosto opačná. Lidí bez zaměstnání je třikrát méně a Foxconn se naopak potýká s nedostatkem pracovních sil. Ten přitom pociťují i někteří pracující. „Teď jsme na směně byli dva, ale byli by potřeba alespoň tři, ideálně čtyři. A teď

Před noční směnou /
Foto: Karolína Fialová

Odborář Tomáš
Formánek a jeho archiv
/ Foto: Karolína Fialová

Možná právě tady
smontovali váš
počítač – interiér
pardubické továrny /
Foto: Foxconn.com

Ven z továrny. Vepředu
pracovnice, vzadu
kamiony se zbožím /
Foto: Karolína Fialová

Administrativní budova
se tyčí vysoko nad
tovární halou /
Foto: Karolína Fialová

Z práce domů /
Foto: Karolína Fialová

na noční tam bude kolega sám," popisuje na firemním parkovišti dvacátník Martin, který před pár lety dokončil střední školu a evidentně neodpovídá stereotypu o „líných mladých“, o němž během návštěvy slyšíme několikrát.

Dovolenou máte, když řekne Foxconn

Další rozhovory, které se zaměstnanci a zaměstnankyněmi Foxconnu vedeme, naznačují, že důvody budou složitější než vysvětlení, že by se lidem zkrátka „nechtělo“. „Peníze chodí včas, ale nejsou nic extra,“ říká mi po cestě ze směny třicátník Jiří. „Fyzicky je tady práce celkem v pohodě, ale náročná na psychiku. Určitě to není pro každého, teď pojedeme zase celý víkend dvanáctky,“ konstatuje s cigaretou v ruce.

Odpovědi na celkové vnímání práce se ale mezi lidmi liší, a to hned z několika důvodů. V obrovské továrně se najdou různé pozice s různou náročností, navíc každý má odlišnou zkušenost, se kterou Foxconn porovnává. V otázce obtížnosti se ale všichni s Jiřím víceméně shodnou. Jednou z výjimek je Andrej, který přijel do Pardubic za prací z Kyjeva. Ten si práci vyložené pochvaluje a ochotně mi vypráví o jeho předchozích působištích v Česku — ve strojírenské firmě se zvedaly těžké předměty, na skladu v Alze zase vyžadovali brutálně rychlé normy.

Na nedostatek pracovní síly by podle odborového předáka Formánka pomohl jednoduchý lék — peníze. „V okolí spousta firem vyrábí pro automobilový průmysl. A co si budeme povídat, těm se Foxconn mzdami nemůže vyrovnat,“ vysvětluje situaci v regionu. „Vedení vždycky říká, že se

snaží držet platy v průměru trhu. My si ale myslíme, že by měly být nad ním. V jiných firmách zase nemají dvanáctky, víkendy, svátky a noční směny. Ta práce je náročná především z hlediska skloubení s rodinným životem,“ argumentuje odborář.

Když se ptáme na pracovní dobu, v odpovědích pracovníků z Česka i Ukrajiny se opakuje stejné slovo. Flexibilní. „Občas nám směny taky ruší, když nedorazí materiál. Tak to je příjemné. Ale třeba kolegové s malými dětmi si stěžují, že si nemůžou naplánovat program,“ říká Zdeněk.

Směny se dělí na denní a noční, dále na osmi- a dvanáctihodinové, ale běžné jsou i přesčas. Flexibilita ve Foxconnu tedy znamená střídání těchto variant. Ale především podle toho, jak se to hodí zaměstnavateli. „Dovolenou máte, když řekne Foxconn,“ shrnuje to výmluvně během čekání na autobus Jan, který do Pardubic přijel před pěti lety z Katovic.

„Běžně se stává, že zaměstnanci a zaměstnankyně ještě ve středu neví, jestli o víkendu půjdou nebo nepůjdou do práce. A ve chvíli, kdy jim firma plánuje sobotu, tak ani ona sama ještě neví, jestli bude zakázka v pondělí. Je to nešťastný model,“ popisuje další projevy flexibility Formánek. Na vině přitom není zlovůle manažerů ani jejich neschopnost správně plánovat.

Jaké jsou tedy příčiny současného stavu? Zatímco pracující z Foxconnu míří na další směnu, já vyrážím do centra Pardubic, kde si v pohodlí místní knihovny otevírám notebook — shodou okolností značky HP — a přes Zoom se spojuju s Rutvicou Andrijasevič. Ta byla jednou ze členek

” V prostředí výrobců elektroniky tak pozorujeme vlastně podobné tržní imperativy jako na online pracovních platformách typu Uber

výzkumného týmu, který po dobu pěti let v terénu zkoumal evropské továrny Foxconnu.

Nový čas ze Silicon Valley tiká i v Pardubicích

„V migračních studiích máme občas sklon zapomínat na specifika konkrétního oboru, ale v tomhle případě hrají velmi důležitou roli,“ říká Andrijasevič ze své kanceláře na univerzitě v Bristolu. U elektroniky je v první řadě třeba zmínit majetkové oddělení výroby a vývoje. Zatímco v jiných odvětvích se výroba přesouvá za nižšími náklady pouze geograficky, v případě Foxconnu a dalších má výrobce úplně jiného vlastníka.

Tahle nerovnováha pro dodavatele jako Foxconn znamená neustálou konkurenci a nízké marže. „Na výrobě počítačů toho moc nevyděláte, pokud nejste Microsoft,“ přiznal v rozhovoru pro iDnes.cz viceprezident Foxconnu Jim Chang. Jeho slova potvrzují i účetní závěrky – v posledním předpandemickém roce měla česká pobočka Foxconnu obrát 60 miliard korun, ale zisk „pouhých“ 360 milionů korun.

Samotné korporace jako Apple nebo HP tak ve svých centrálních kromě inovací, marketingu a dalších prací s vysokou

přidanou hodnotou zadávají také požadavky. O ty pak dodavatelské firmy typu Foxconn soupeří – především rychlostí. „Potřebujeme být blízko důležitým trhům a doručovat jim produkty do 48 hodin od přijetí objednávky,“ zdůvodňoval výběr pardubické lokace Hospodářským novinám v roce 2007 Chang. V posledních letech tento důraz na rychlost navíc umocňuje zkracující se životní cyklus a pokles cen produktů spotřební elektroniky.

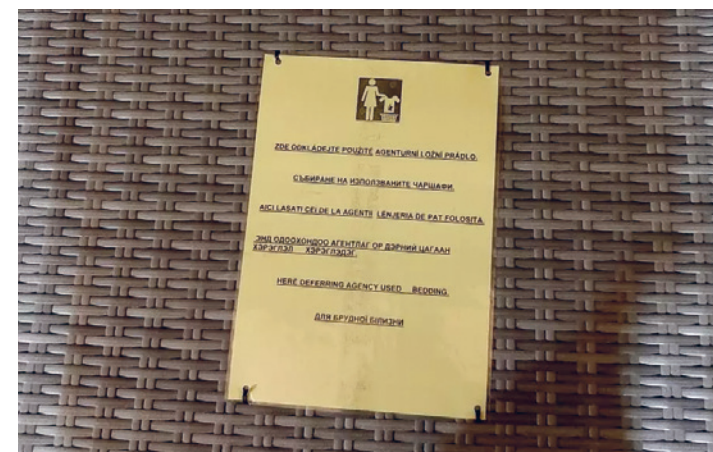
„V prostředí výrobců elektroniky tak pozorujeme vlastně podobné tržní imperativy jako na online pracovních platformách typu Uber,“ říká Andrijasevič. Zásadní průsečík podle ní spočívá v tom, jak vnímáme čas v digitálním prostoru, kde je všechno dostupné na jedno kliknutí. Zakázky pro kurýry na Woltu i pardubickou továrnu jsou tak zadávány a přijímány okamžitě – v „reálném čase“.

„Jde o nový časový režim, v jehož jádru stojí dvě představy. Ta první chápe čas jako netělesnou a kvantifikovatelnou komoditu. Druhá pak předpokládá, že díky technologiím může být dosaženo časové úspory,“ vysvětluje výzkumnice.

Jak tohle vypadá v praxi? Klasickým příkladem je smazávání hranice mezi pracovním a osobním časem. Zatímco pro

Pokyny v prostorách ubytovny Hürka / Foto: David Scharf

Různé jazyky, stejná práce / Foto: Karolína Fialová

Ubytovna Veselka má plno / Foto: Karolína Fialová

Nejdřív práce, až potom čeština / Foto: Foxconn.com

někoho tento fenomén znamená odpovídání na maily ve večerních hodinách, v Pardubicích se projevuje nepředvídatelnou pracovní dobou nebo nočními, víkendovými a dvanáctihodinovými směnami.

Andrijasevič přitom upozorňuje na to, že koncepce „reálného času“ nevznikla ve vzduchoprázdnu, ale podle konkrétních lidí na konkrétním místě. „Jedná se o bro-gramátory, tedy softwarové vývojáře ze Silicon Valley. To jsou typicky mladí bílí muži, kteří následují mýtus heroického individualismu a koncept rovnováhy mezi prací a životem považují za překonaný,“ píše akademička ve své poslední knize.

Tomu, jak model výroby dopadá na ženy, se věnovala i ve svém výzkumu. „V rozhovorech nám několik pracovníků řikalo, že když se směna protáhla do noci, tak místo nebezpečné cesty ve tmě na ubytovnu raději zůstaly na další směnu,“ popisuje Andrijasevič.

Otázku žen, které tvoří v Pardubicích zhruba polovinu pracovní síly, považuje za jeden z nejpálčivějších problémů i odborář Formánek. „Foxconn se nedokáže postarat o maminky. Po mateřské si zkrátka nemůžou dovolit pracovat od šesti do šesti, takže drtivá většina z nich musí skončit. Tohle řešíme s vedením už tři nebo čtyři roky a stále se nemůžeme hnout z místa,“ kroutí hlavou.

Plíseň na stěně a 52 Kč/h pro „dodavatele“

Kromě toho, že se ve Foxconnu jako nadnárodní firmě odrážejí celosvětové fenomény, je globalizace patrná i v řadách pracovníků a pracovníků. „Když se podívám na ty dělnické profese, tak tam může být poměr mezi Čechy a cizinci zhruba půl na půl,“ říká Formánek a nadšeně nám ukazuje náborové letáky do odborů, které nechal přeložit hned do osmi jazyků – polštiny, bulharštiny, rumunštiny, ukrajinštiny, angličtiny, vietnamštiny a mongolštiny.

Zatímco dnes mají odbory okolo třetiny členstva ze zahraničních řad, situace byla dlouho jiná. Poměrně dlouho tu totiž panovalo striktní rozdělení na kmenové (zpravidla české) a agenturní (zpravidla zahraniční) zaměstnance. Ačkoliv pracovali na stejné lince, platily pro ně odlišné pracovní podmínky. „Češi měli osmihodinové směny a dvanáctihodinové dělali pouze agenturní pracovníci,“ vzpomíná Formánek.

V roce 2010 dostal Foxconn pokutu půl milionu korun od inspektorátu práce za to, že nedával především zahraničním zaměstnancům povinné přestávky. O osm let později upozornila na nerovné zacházení také nezávislá organizace Electronics Watch. Podle jejich reportu mělo agenturní dělnictvo omezený přístup k čerpání nemocenské a dovolených, o směnách se dozvídali méně než 24 hodin před jejich začátkem a běžně se setkávali s křikem či rasistickými urážkami od nadřízených.

Podle zákoníku práce je nelegální, aby měli agenturní zaměstnanci jiné podmínky než kmenoví. Agentury a Foxconn

si ale dokázaly poradit. „Pamatuju si, jak mi jeden manažer říkal, že cizinci nepracují pro Foxconn,“ vzpomíná Andrijasevič. Tuhle praxi vysvětluje odborář Formánek: „Oficiálně Foxconn pronajal agentuře linku nebo celou halu. Takže to nebyli zaměstnanci, ale dodavatelé, a na ty už se zákoník práce nevztahoval.“

Podle něj pobírali většinou nižší mzdu, která se pohybovala těsně nad tou minimální. Voxpot má ale k dispozici výpověď zahraničního pracovníka, který ve Foxconnu pracoval okolo roku 2012. „Samotná továrna byla dobrá, ale podmínky moc špatné. Dostávali jsme 52 korun na hodinu,“ říká muž.

„Ubytování bylo strašné, kvůli vlhkosti tam bylo hodně plísní, míval jsem mokrou postel a nefungovalo topení. Byl jsem z toho často nemocný, ale do práce jsem musel chodit stejně. Když jsem nechtěl, tak náš šéf z agentury přišel na ubytovnu a vyhrožoval mi násilím,“ popisuje svoje vzpomínky na Pardubice.

Bydlení, integrace a spor o mongolské děti

Jakkoliv se může jednat o extrémní případ způsobený konkrétní agenturou, ukazuje to na důležitou součást života agenturních pracovníků a pracovníků – ubytovny. „Ty hrají zásadní roli v organizaci a kontrole pracovní síly,“ říká Andrijasevič. Střechu nad hlavou zajišťuje agentura, díky čemuž má nad zaměstnanci ještě větší moc. V prostorách ubytovny pak třeba vylepuje rozpisy směn nebo udílí pokuty.

Ačkoliv dnes už se prý ve Foxconnu od nárazového najímání přes agentury upustilo, zejména zahraniční zaměstnanci

” Bývalá podniková chata už nám neříká ani pane, ani soudruhu

na ubytovnách stále bydlí. „Ubytování je špatný,“ stěžuje si Andrej, který si jinak práci ve Foxconnu pochvaluje. „V kuchyňce nikdy není místo. Občas zničehonic přestane téct voda ve sprše,“ vyjmenovává problémy.

Od místních dostáváme tipy na dvě ubytovny pro zahraniční pracovníky — Veselka a Hůrka. Když se na recepci první zmíněné ptáme, jestli se tu lze ubytovat, dostáváme zamítavou odpověď. „Všechny pokoje má pronajaté agentura,“ sděluje nám recepční.

Časem se proměnilo také mezinárodní složení zaměstnanců. Už během nultých let začali ve Foxconnu pracovat Mongolci. Po finanční krizi na začátku druhé dekády ale vlády zavedly protekcionistická opatření a velká část z nich musela Česko opustit. Po roce 2007 a rozšíření Evropské unie o Bulharsko a Rumunsko zase přicházela velká část pracujících právě odsud. Zhruba o deset let později se začal Foxconn připravovat na opuštění nárazového najímání agentur. Do Pardubic tehdy začal ve velkém znovu svázat lidi z Mongolska, které už firma zaměstnávala napřímo.

„Meziroční nárůst cizinců na Pardubicku překračoval v letech před pandemií 200 %,“ říká mi ve své kanceláři v centru města Lenka Janošková, vedoucí místního Centra na podporu integraci cizinců. Zatímco agenturní zaměstnanci

z východní Evropy zůstávali v Pardubicích jen po dobu jedné zakázky, Mongolové se začali ve větší míře usazovat a přivážet do města svoje rodiny.

Na to ale zdaleka nebyly připraveny místní školy a školky. „Výuku češtiny musí povinně nabízet několik škol v okrese. Přejíždět ale do jiné školy kvůli jedné hodině tam a zase zpátky není moc praktické,“ vysvětluje Janošková, jejíž centrum zřizuje Ministerstvo vnitra. Ačkoliv dochází k postupným změnám a třeba od letoška musí školy s více než pěti procenty cizojazyčných žáků povinně vyučovat češtinu jako cizí jazyk, v procesu integrace má český systém stále velké rezervy. „Je třeba, aby Ministerstvo školství převzalo svoji část odpovědnosti,“ dodává k oblasti vzdělání Janošková.

Největší překážkou integrace dětí i dospělých zůstává jazyková bariéra. Na tom se shodnou Janošková i její kolegyně z nevládní neziskové organizace Most Pro, Michaela Tetrao. „Pro mnohé cizince je velmi komplikované najít čas a kapacitu na studium tak obtížného jazyka, jako je čeština, když běžně pracují šest dní v týdnu, na různorodé směny,“ popisuje Tetrao.

Právě zátěž pro školství byla podle odboráře Formánka jedním z důvodů, proč se město dostávalo s Foxconnem do konfliktu. Po změně ve vedení české poštočky se ale firma s městem domluvila

Zámeček z dob Telegrafie, administrační budova z dob Tesly, dnes obě patří Foxconnu / Foto: Karolína Fialová

a zavázala se, že další Mongoly už přivážet nebude. „A od té doby se zvyšují počty zaměstnanců z Ukrajiny,“ vysvětluje Formánek nejnovější vývoj v národnostním složení.

Ať už v režimu agenturních nebo kmenových zaměstnanců, zahraniční pracovníci zůstávají páteří obchodního modelu Foxconnu, který je založen na levné práci a pružné reakci na přání svých klientů. Prostor, v němž se počítače, tiskárny a routery vyrábějí, přitom pamatuje i docela jiné časy.

Regionální hrdost versus geopolitika

Foxconn totiž vyrábí v areálu, který dříve patřil místní chloubě — pardubické Tesle. V jejím příběhu se přitom odráží velká část českých dějin. Založena byla v roce 1920 jako státem vlastněný podnik Telegrafia. Ten měl zajišťovat strategická odvětví, takže v první fázi vyráběl především komunikační infrastrukturu pro byrokratický aparát nově vznikající republiky — telefonní ústředny, radiostanice, telegrafy.

Jaroslav Novák se vyučil v podnikovém učilišti, pracoval ve výzkumném ústavu v Opočinku a nakonec i přímo v Pardubicích / Foto: Karolína Fialová

„Pardubice měly svým způsobem štěstí, že trefily odvětví, které bylo zrovna na vzestupu,“ říká historik Zdeněk Horák z Východočeského muzea. Ke státním zakázkám se brzo přidala spotřební elektronika tehdejší doby – rozhlasové přijímače či první telefony. Podnik prosperoval a částečně kopíroval „baťovský model“ s vlastním učňovským školstvím a výstavbou domků pro dělníky. Růst přibrzdila až velká finanční krize, kterou ale Telegrafia zvládla částečně díky pokračujícím státním zakázkám. „Vzhledem k atmosféře 30. let také rostly jeho dodávky pro armádu,“ dodává Horák.

„Po druhé světové válce se firma stala součástí takového typického socialistického kolosu,“ vysvětluje historik přejmenování na Teslu. Název původně odkazoval na vynálezce Nikolu Teslu, ale potom, co se stalinistický sovětský blok rozkmotřil s Jugoslávií, z níž Tesla pocházel, muselo přijít nové vysvětlení – tím byla poněkud krkolomná zkratka slov technický slaboproud.

I přes začlenění do národního podniku zůstala Tesla v Pardubicích předmětem regionální hrdosti. Důvodem bylo na jednu stranu zázemí pro zaměstnance,

kterí mohli využívat podnikové školky nebo třeba rekreační střediska. „Před pár lety jsme šli s manželkou v Krkonoších kolem chaty, kam jsme dřív jezdili na dovolené. Někteří kolegové mi vyprávěli, že tu chatu pomáhali stavět. Teď už nám ale neříká ani pane, ani soudruhu,“ směje se Jaroslav Novák, který v Tesle pracoval.

Pozitivní obraz v regionu ale způsoboval i fakt, že Tesla patřila mezi technologickou špičku. „Díky technologiím, co se vymýšlely a vyráběly v Pardubicích, drželo Československo krok se Západem. Naopak občas přišel příkaz z Moskvy, že se část výroby musí přesunout na východ, aby se pomohlo rozvoji třeba bulharského průmyslu,“ vysvětluje historik postavení podniku v rámci tehdejšího východního bloku.

Po roce 1989 ale nastal rychlý pád. „Podnik se v podstatě ze dne na den octnul v tržním prostředí. Věci jako obchod nebo reklamu předtím vůbec neřešily,“ říká Horák. Kromě toho podnik zprivatizovala firma HTT, jejíž majitel měl ale už v době převzetí na krku exekuce. Tesle nepomohla ani nová geopolitická situace. Česko ještě nebylo v NATO a Varšavská smlouva už nefungovala, takže vojenskou techniku nebylo kam vyvážet. „Spoustu pamětníků kvůli jeho mírové politice dodnes moc nemusí Václava Havla,“ tvrdí Horák.

„Když v Jugoslávii sestřelili neviditelný bombardér Američanů, tak ho zachytil radiolokátor z Pardubic,“ přidává další historiku z 90. let pan Novák. Jeho hrdé vzpomínání tak dobře ilustruje, proč muselo být pro mnoho bývalých zaměstnanců propuštěných v 90. letech těžké zkoušet, když Tesla v roce 1997 definitivně zkrachovala.

O necelé tři roky později už výroba začala znovu. Část areálu sice Foxconn nechal zchátrat, na kraji města ale pokračuje v elektronické tradici. S původní Teslou toho má přesto společného pramálo. Pokud si však uvědomíme globální politické a ekonomické procesy, které k současné podobě Foxconnu vedly, musíme si položit otázku: Mohlo to v novém světě vůbec dopadnout jinak?

*Text je součástí série
Práce na periferii a vznikl
s podporou pražské kanceláře
německé nadace
Friedrich Ebert Stiftung.
Názory a stanoviska
autorky nevyjadřují postoje
Friedrich Ebert Stiftung.*

Mahulena Kopecká

Abychom nebyli levnou montovnou: Česko se musí inspirovat v zahraničí

42

Digitalizace, globalizace, boj s klimatickou krizí. To vše proměňuje podobu toho, jak vypadá pracovní den průměrných Čechů. Abychom s rychlými změnami drželi tempo, můžeme se inspirovat pohledem do zahraničí. I když v jiném prostředí a kontextu, často tam řeší velmi podobné problémy. Tímto srovnáním uzavíráme naši sérii Práce na periferii.

Představme si, že by v českých městech a obcích fungovaly komunitní projekty založené na recyklaci a udržitelnosti. Že by malí podnikatelé s originálními nápady dostávali dostatečnou podporu. Že by města spolupracovala s místními na přechodu k udržitelné energetice i stylu života. To vše se zdá jako nedosažitelná utopie. Na některých místech za hranicemi Česka se to ale už děje. A právě tam bychom se mohli v leccm inspirovat.

Reportážní série Práce na periferii ukazuje, jak vypadá život v regionech, které ovlivnila proměna sféry práce. Příběhy z různých koutů Česka spojuje několik problémů. V mnoha lokalitách zanikl velký zaměstnavatel s dlouhou tradicí, který se podílel na budování tamní komunity. Objevily se velké průmyslové parky, jež přinesly hodně pracovních míst, ale i problémy. Pracují tu často cizinci, a to pod záštitou pracovních agentur, které se o ně nestarají a leckdy jim ani nezaplatí. Obce, kde není dost práce, trápí i vylidňování. Mladí lidé odcházejí do větších měst. Generace místních stárne. Obyvatelé uhelných regionů se bojí, jestli se pro ně najde práce, až bude Česko přecházet k zelené energii.

Přítom cesta za udržitelností je pro naši zemi i příležitostí. Stačí se podívat za hranice — do míst, kde se podobné problémy povedlo vyřešit. A i když tyto projekty vznikají ve specifickém, nečeském kontextu, mohli bychom se jimi inspirovat a přenést je do českého prostředí.

Zánik továrny jako příležitost

„Už dlouho koukám po jiné práci, ale nemůžu nic sehnat. Klidně bych i dojížděl, i teď dojíždím, protože bydlím pět kilometrů za obcí, ale záleželo by na podmínkách a platu. Nechci jezdit víc, než bych si vydělal,“ vypráví mladý muž z obce, kde bývala textilní továrna.

Lidé v regionech, v nichž zanikl velký zaměstnavatel, popisují podobné zkušenosti. Zrušení podniku způsobilo, že zasažené obce přestaly být přitažlivé jako místa pro život. Chybí tu práce i služby a oblasti se vylidňují s tím, jak mladí lidé hledají zaměstnání jinde.

Pokud budou chtít města zaplnit prostor uvolněný po staré fabrice a rozhodnou se tu budovat průmyslové oblasti, mohli by se inspirovat v Amsterodamu.

43

” *Kdyby byla hromadná doprava mezi městy a okolními obcemi flexibilnější, rychlejší a levnější, pomohlo by to zaměstnanosti i životnímu prostředí.*

V tamních soutěžích o veřejné zakázky mají účastníci povinnost přidávat ke svým nabídkám i řadu dalších činností, jejichž zajištění počítá s vytvořením nových pracovních míst. Případně musejí poskytnout nezaměstnaným a méně kvalifikovaným lidem školení a stáže.

„Každý by měl mít možnost se plně zapojit do společnosti. Proto Amsterdam žádá své dodavatele, aby na oplátku udělali pro město něco sociálního,“ najdeme na městském webu. Společnost Rutte tak v rámci tendru na stavbu a renovaci silnic začlenila do svého programu i vzdělávání lidí ve stavebnictví. Pokud by se podobné pravidlo stalo součástí tendrů i v českých městech, přineslo by do nich další pracovní místa, a školení by navíc lidem pomohla získat pracovní dovednosti a potažmo i samotnou práci.

Pro regiony by bylo výhodné hledat řešení spolu s obyvateli a zjistit, jaké potřeby a požadavky mají. Právě to zafungovalo v Eindhovenu. Tam před lety zanikla velká továrna Phillips, zaměstnávající desítky tisíc lidí. Vzniklá situace pak přiměla místní instituce, podnikatele i městskou správu ke spolupráci. Následně se zaměřili na přeměnu energetiky nebo veřejnou dopravu, což vytvořilo nové pracovní příležitosti. Eindhoven také zapojil místní do přestavby brownfieldu po bývalé továrně.

„Musíme stavět mosty mezi politikou a lidmi,“ zdůrazňuje starosta města John Jorritsma.

Vylidňování určitých lokalit může částečně kompenzovat i lepší dopravní propojení obce s většími městy, do nichž lidé za prací dojíždí. „Problémy se zaměstnáním nelze řešit, aniž bychom se věnovali otázce mobility,“ zdůrazňuje Luis Ribeiro z oddělení pro mobilitu v Marseille. Toto jihofrancouzské město začalo problém s dopravou řešit se zaměstnavateli. Dohodli se na flexibilnější pracovní době tak, aby odpovídala možnostem městské hromadné dopravy, zároveň vedení města uzpůsobilo jízdní rády požadavkům lidí a podniků.

Marseille plánuje i sdílení automobilů a chystá půjčovnu kol nebo měsíční dopravní lístek, který zahrnuje autobusy i vlaky. Kdyby byla v Česku hromadná doprava mezi městy a okolními menšími obcemi flexibilnější, rychlejší a levnější, pomohlo by to se zaměstnaností i životním prostředím.

„Bez cizinců by zaměstnanost nerostla.“

Do vylidněné obce se nastěhuje několik uprchlických rodin. V Česku je taková situace jen těžko představitelná. Ve Španělsku ale tímto způsobem zkoušejí

” *V Madridu se úřad práce spojil s úřady pro přistěhovalce a cizincům společně poskytují koordinátory, právníky, jazykové kurzy i tlumočníky.*

bojovat proti odlivu mladých lidí z vesnic — a úspěšně. Neziskové organizace začaly společně hledat migrantům práci a bydlení v regionech, kde hrozí vylidnění a kde místní populace stárne.

Obec tím získá mladé rodiny a pracovní sílu a zároveň i žáky, kteří ve vesnických školách leckdy chybí. Noví obyvatelé zároveň budou dalšími zákazníky pro místní služby a obchody. „Všichni nám tu pomáhají, a to pomáhá zase nám budovat si tu svou komunitu,“ říká kolumbijská rodina, která se v rámci podobného programu nastěhovala do malinké španělské obce Brañuelas. „Musíme dokázat, že jsme tu, abychom něčím přispěli,“ zdůrazňuje rodina své pracovní nasazení. A jeden z místních seniorů, Antonio Morayo, pak dodává: „Udržují vesnici při životě, okolo je jinak čím dál míň lidí.“

Příchod cizinců bude pro Česko tématem i do budoucna. Podle Českého statistického úřadu přibýlo lidí, kteří k nám přicházejí ze zahraničí za prací. Na konci roku 2020 u nás bylo zaměstnaných 741 967 cizinců, zatímco dva roky před tím to bylo 658 519 lidí. Oproti roku 2019 pak počet zahraničních zaměstnanců narostl o 3,6 %. „Bez cizinců by zaměstnanost dlouhodobě nerostla,“ potvrzuje úřad. Jejich počet roste — od roku 2006 se více než zdvojnásobil.

Pro nově příchozí může být někdy náročné se vyznat v českých zákonech a pravidlech týkajících se práce. A jelikož se náš stát bez těchto zahraničních posil neobejde, bylo by vhodné, kdyby s nimi české úřady lépe komunikovaly. V Madridu už na podobném projektu pracují. Úřad práce se spojil s úřady pro přistěhovalce a začaly společně cizincům pomáhat. Poskytují jim koordinátory, právníky, jazykové kurzy i tlumočníky. Javier Sánchez z madridského pracovního úřadu popisuje, že jejich cílem je vytvořit nový komunikační kanál, který bude přehledně poskytovat informace z obou institucí.

Hodně cizinců žije také v belgických Antverpách. Město připravilo hned několik programů, které zajišťují jejich integraci a pomáhají jim i s prací. „Věříme, že je důležité, aby pracovali co nejdříve (od svého příchodu do země),“ popisuje úředník Greet Vierendeels. „Mnoho z nich tu nemá rodinu a chtějí pracovat, chtějí se cítit užiteční, chtějí se integrovat.“

Důležitá je antverpská agentura Atlas, která se zaměřuje na integraci cizinců. Její program je povinný pro všechny dospělé, kteří sem přijdou ze zemí mimo Evropskou unii. Zahrnuje jazykové kurzy a školení vedená ve více než 30 různých jazycích, která se týkají života v Antverpách. Agentura pomáhá

i zaměstnavatelům a radí jim, jak cizince začlenit na pracovišti. Město pomáhá migrantům s requalifikací a propojuje je se zaměstnavateli, kteří hledají novou pracovní sílu.

Nakonec je tu ještě společnost Duo for a job, která spojuje mladé cizince se staršími pracovníky. Ti migrantům předávají zkušenosti. „Osobní poradenství a důvěra jsou klíčem ke zlepšení postavení mladých uchazečů o práci se zahraničními kořeny,“ myslí si Carlos Rovzar, ředitel společnosti. Mentoři jsou často v důchodu a to, že předají své znalosti mladším, jim pomůže, aby se cítili společensky aktivní a užiteční, i když už třeba nepracují. Proč by se něco podobného nemohlo uplatnit i u nás?

„Lidé byli zvyklí si pomáhat.“

Zánik velkého zaměstnavatele s sebou nese zhoršení služeb, ale i ztrátu pocitu sounáležitosti. „Lidé především na vesnici byli zvyklí si pomáhat. Teď se oddělují, protože jeden druhého nepotřebuje,“ postěžoval si pan Petr Henzl z Brněnce, kde dřív byla velká textilní továrna. Jedna z místních potvrdila, že má podobný pocit: „Fabrika vždycky hrála velký prim a vždy jsme byli taková ‚Vesničko má, středisková‘. Teď lidé nemají čas, zájem, nebo mají jiné priority... Pocit zdejší sounáležitosti je slabší.“

Kdyby lidé měli více volna, možná by se situace změnila. Právě volný čas v Barceloně vnímají jako něco, na co mají občané právo — práce a volno musejí být v rovnováze. Existuje tu projekt „časové banky“, do níž lidé ukládají, nebo z ní naopak vybírají „hodiny“ služeb věnovaných komunitě.

Když někdo potřebuje pomoci s domácími úkoly dětí, s péčí o nemocné a seniory nebo s domácností a nejrůznějšími opravami, přes program si najde někoho, kdo mu vypomůže. Osoba tím získá volný čas pro sebe. A příště zase může udělat dobrou věc pro někoho dalšího. „Naším hlavním posláním je podporovat lepší organizaci času, abychom napomohli vzniku zdravější a rovnoprávnější společnosti,“ říká o projektu Sonia Ruiz z barcelonské městské rady. Vzájemná dobrovolnická činnost může upevnit místní komunitu, jde ale také o pomoc ve sféře neplacené práce, kterou zastávají v domácnostech hlavně ženy.

Aby byla zelená transformace úspěšná, je nutné do ní zahrnout i místní obyvatele. To si uvědomili i v Bonnu, a proto tam funguje projekt Bonn4Future.

Na podobném principu funguje i Recyclerie Des Moulins, iniciativa v Nice, v rámci které se recyklují staré věci. Hlavním krédem je slogan: „Nevyhazujte to. Doneste nám to a bude to vypadat jako nové.“ Lidé z okolí do Recyclerie nosí vše, co nepotřebují nebo nechtějí — od starého nábytku po rozbitou elektroniku. Místní zaměstnanci tu věci buď přetvoří a opraví, nebo zrecyklují a následně za nízkou cenu prodávají dál.

Kromě oprav a prodeje slouží Recyclerie i jako vzdělávací centrum, které poskytuje informace o udržitelnosti a životním prostředí. Nabízí i placenou práci nebo různá školení a spolupracuje s dalšími organizacemi. Místní technická střední škola pomáhá například s opravami počítačů a elektroniky. A obyvatelé mají o aktivity Recyclerie zájem. Do iniciativy

se již zapojilo okolo 1400 lidí. Podle radnice v Nice jde o místo posilující sociální vazby v sousedství. Takové projekty posilují pocit soudržnosti mezi místními a pomáhají nezaměstnaným mít aspoň nějaký příjem.

Zelená budoucnost: Je potřeba jasný plán

Velkou výzvou pro české regiony bude odklon od uhlí. Lidé například na Mostecku cítí, že místní krajina by potřebovala změnu. „Myslím, že by se to hezky zre-kultivovalo, že by se krajina ozdravila,“ myslí si obyvatelka Kadaně. Radní Iva Dvořáková přiznává, že Ústecký kraj v této oblasti zaspal — tématu se nikdo dostatečně nevěnoval. „Stále nevíme, kdy bude ten rok, kdy se to všechno zavře. To je výhoda Německa, že mohou plánovat, my nevíme nic.“

Problém je i nedostatečné zapojení občanů. Někteří z nich se bojí, že přijdou o práci. Zelená energetika probouzí v místních nejistotu. Přitom zpráva, kterou v roce 2020 publikovala Evropská komise, naznačuje, že čistá energie ve více než polovině uhelných regionů EU by mohla vytvořit dost pracovních míst pro všechny, kteří dříve pracovali v těžebním průmyslu. Jak přeměnit uhelné oblasti a zároveň zajistit zaměstnání lidem, kteří tu žijí?

Podobné problémy řeší i na Ukrajině. Tady loni v létě odstartovali projekt, který postupně ukončí těžbu uhlí. Vláda chystá i několik dalších, jež by měla zabránit nezaměstnanosti — v Myrnogradu má vzniknout turistická destinace, z uhelných dolů se pak stanou muzea, která zaměstnají místní.

Severozápadní Colorado chce problém řešit podobně — turistikou. „S tím, jak se odkláníme od uhlí, co jiného nám zbývá?“ ptá se Jennifer Holloway z obchodní komory ve městě Craig. Uzavřením dolů může Colorado přijít až o 800 pracovních míst. Místo toho je v plánu vznik rekreačních zařízení a rozvoj cestovního ruchu, ale také zemědělství a ochrany přírodních zdrojů. „Naše komunita je připravená dělat skvělé věci,“ říká Holloway nadějně.

V USA pak funguje grantový program Abandoned Mine Land, který se soustředí na obnovu vytěžených pozemků. Finance putují na rekultivaci vodních zdrojů i na odstranění nebezpečných látek, které za sebou zanechala těžba. V Kentucky vzniklo návštěvnické centrum a přírodní rezervace, což vytvořilo přes dva tisíce pracovních míst. Projekt Golden Delicious Apple chce zase v Západní Virginii obnovit pěstování jabloní na bývalých vytěžených pozemcích.

Aby byla zelená transformace úspěšná, je nutné do ní zahrnout i místní obyvatele. A to si uvědomili i v německém Bonnu. Proto tam funguje projekt Bonn4Future. „Potřebovali jsme zapojit komunity, lidi ze sousedství,“ vysvětluje Alex Wernke, zástupce jedné z iniciativ, která se na projektu podílí. Kdokoliv může přijít s vlastním nápadem nebo se na téma klimatické krize zeptat přímo odborníků. Podobné projekty by u českých obyvatel vzbudily pocit, že jsou součástí celého procesu zelené přeměny a že institucím či vedení kraje na jejich názoru záleží. Zároveň by se také upevnila důvěra v budoucí změny.

K podpoře zeleného podnikání se využívají — například v Bruselu — mikrogranty pro podnikatele ve znevýhodněných

” Většina peněz v Evropě proudí z východu na západ, ne obráceně.

oblastech. Díky finanční dotaci udržitelých podniků tu vznikají nová pracovní místa. Mikrogranty jsou určené začínajícím podnikatelům bez finančních prostředků, kteří nedosáhnou na půjčku nebo mají problémy se vstupem na trh práce, ale přicházejí s dobrými nápady. V Bruselu jde třeba o iniciativy zaměřující se na obnovitelnou energii nebo ekologickou stavbu domů. I pro Česko by mohlo být výhodné v budoucnu podporovat lidi, kteří navrhnou originální řešení, ale nemají dost peněz na to je přivést k životu.

Východní versus západní Evropa

Výše uvedené příklady mohou být inspirací pro vyřešení řady domácích problémů. Ty ale mohou být důsledkem větší, systémové překážky.

Redaktorka Voxpotu Klára Votavová vysledovala, že je u nás nadbytek špatně placených míst „V minulosti jsme se soustředili pouze na kvantitu, a nikoli kvalitu. Máme moc nekvalifikovaných pracovních pozic, které musíme obsazovat lidmi ze zahraničí, avšak nepřinášejí žádnou větší přidanou hodnotu.“ Votavová dodává, že pokud se tu budou budovat jen průmyslové zóny na vyrábění součástek a nezaměříme se na vznik kvalifikovanějších míst a technologický vývoj, budeme jen levnou montovnou bez přidané hodnoty.

Jenže to je možná součást většího problému. Nejde o to, že bychom si tu chtěli ze své vůle stavět průmyslové zóny a vytvářeli levná pracovní místa. Jsme k tomu nuceni situací a v některých chvílích může jít o nejrychlejší řešení, myslí si redaktor Voxpotu David Scharf, který zkoumal situaci v Ústeckém kraji. Při natáčení slychal, že místní by rádi byli aktivní, nemají na to ale lidi a peníze. „V uhelných regionech experti i samospráva říkají, že rozpočty, se kterými se v rámci zelené transformace pracuje v Německu, jsou nesrovnatelné s těmi českými,“ zdůrazňuje Scharf.

Západní Evropa je stále mnohonásobně bohatší než ta východní. Firmy ze Západu využívají levnou výrobu na východě Evropy. Podle francouzského ekonomy Thomase Pikettyho se po pádu komunismu západní investoři postupně stali vlastníky velké části kapitálu bývalých východoevropských zemí. Piketty odkazuje na výzkum, který tvrdí, že velká část vyšších příjmů z východoevropského kapitálu je vyplácena v zahraničí, na Západě.

V roce 2019 na to upozornila i rumunská europoslankyně Clotilde Armand: „Většina peněz v Evropě proudí z východu na západ, ne obráceně.“ Západní společnosti a firmy totiž mohly levně investovat v postsovětských ekonomikách, a teď navíc také vydělávají na veřejných zakázkách, které EU financuje na východě Evropy. První

vysokorychlostní vlaková trať přes Pobaltí byla například navržena španělskými, německými nebo francouzskými firmami.

„Vidím to sama, když jsem doma v Rumunsku, kde místní supermarket patří řetězcům vlastněným Francouzi. (...) Můj telefonní operátor je Francouz. Vodu, která mi doma teče, zajišťuje francouzská společnost. Také platím svůj účet za plyn francouzské nadnárodní společnosti – prostřednictvím banky vlastněné Francouzi,“ dodává Armand.

Peníze, které západoevropské země posílají na východ přes rozpočty EU, jsou jen malou částkou v porovnání s tím, jaký zisk mají ze svých východoevropských investic. Když se podíváme na graf s procenty, který ukazuje, jaké množství financí proudí z postsovětského bloku na západ, Česko je podle dat z roku 2019 na prvním místě.

Není jistě pochyb o tom, že jako země můžeme hledat inspiraci v zahraničí. Dokážeme-li některá dílčí kreativní řešení převzít a přizpůsobit je českému kontextu, budou pro nás přínosem. Ale pokud jde o systémový problém, jeho odstranění vyžaduje nadnárodní řešení, řešení daleko rozsáhlejší, než jakého je Česko schopné na lokální úrovni.

Problémy postkomunistických společností jsou totiž často podobné, jak ukazuje třeba reportáž Davida Scharfa o české a východoněmecké společnosti a uhelných regionech. Prvním krokem k tomu, abychom našli řešení, je proto o těchto problémech začít hovořit ve specifickém středoevropském kontextu. Mohla by třeba právě toto být nová, pozitivní agenda pro visegrádskou spolupráci?

*Text je součástí série
Práce na periferii a vznikl
s podporou pražské kanceláře
německé nadace
Friedrich Ebert Stiftung.
Názory a stanoviska
autorky nevyjadřují postoje
Friedrich Ebert Stiftung.*

VOXPOT

s podporou

**FRIEDRICH
EBERT**
STIFTUNG